

Högsta domstolen
Box 2066
103 12 STOCKHOLM

Bisnode Kredit AB ./ riksåklagaren angående företagsbot

(Svea hovrätts dom den 16 maj 2016 i mål B 9561-15)

Högsta domstolen har förordnat att riksåklagaren ska svara skriftligen på överklagandet. Jag vill anföra följande.

Inställning

Jag bestrider ändring av hovrätts dom. Enligt min mening finns det inte skäl att meddela prövningstillstånd i målet.

Bakgrund

Åklagarens yrkande

Åklagare väckte talan mot Bisnode Kredit AB (Bisnode) om företagsbot avseende brott mot kreditupplysningslagen (1973:1173). Yrkandet avsåg att Bisnode skulle åläggas företagsbot med 100 000 kronor. Grunden för yrkandet angavs på följande sätt (som lagrum angavs 36 kap. 7 § brottsbalken samt 9 § första stycket och 19 § 2 kreditupplysningslagen).

Bisnode Kredit AB har den 16 januari 2014 brutit mot kreditupplysningslagens 9 § 1 st genom att, i enlighet med en inlämnad begäran med 400 personnummer, ha lämnat ut kreditupplysningsuppgifter på fysiska personer som inte varit näringsidkare trots att det fanns anledning att anta att upplysningarna skulle användas av annan än den som på grund av ingånget eller ifrågasatt kreditavtal eller av någon annan anledning hade behov (ett s.k. legitimt behov) av upplysningarna.

Gärningen har begåtts uppsåtligen eller av oaktsamhet i Bisnode Kredit AB:s näringsverksamhet och näringsidkaren har inte gjort vad som skäligen kan krävas för att förebygga brottsligheten.

Tingsrättens dom

Tingsrätten ålade Bisnode företagsbot med 100 000 kronor.

Av tingsrättens dom framgår att Bisnode medgett talan, men argumenterat i frågan om företagsbotens storlek.

Tingsrätten fann utrett att den person hos Bisnode som tog emot beställningarna och lämnade ut kreditupplysningarna vid avtalets ingående inte hade förvisat sig om att beställaren hade grundläggande kunskaper om i vilka situationer det föreligger legitimt behov och att personen inte heller kontrollerade att beställaren i sin verksamhet kunde antas ha legitimt behov av kreditupplysningar. Med hänsyn till vad som framgick av beställarens verksamhetsbeskrivning måste det, enligt tingsrätten, trots avtalsvillkoret om ansvaret för kontroll av legitimt behov, ha funnits anledning att misstänka att beställaren inte hade ett legitimt behov av kreditupplysningar. Då det inte heller gjordes någon kontroll vid utlämnandet av kreditupplysningarna ansåg tingsrätten det, med hänsyn till att journalistisk granskning inte utgör något legitimt skäl, styrkt att kreditupplysningarna, åtminstone av oaktsamhet, lämnats ut i strid mot 9 § första stycket kreditupplysningslagen. Tingsrätten fortsatte enligt följande.

Bisnode har haft ett ansvar för att se till att fungerande rutiner vid utlämnande av kreditupplysningar från www.businesscheck.se fanns hos bolaget. Eftersom Bisnode vid tidpunkten inte hade någon lathund eller närmare riktlinjer för hur anställda skulle kontrollera det legitima behovet hos kunder vid beställningar från databasen kan bolaget inte anses ha gjort vad som skäligen hade kunnat krävas för att förebygga brottsligheten. Det finns därför förutsättningar att, i enlighet med 36 kap. 7 § första stycket 1 brottsbalken, ålägga Bisnode företagsbot.

Tingsrätten konstaterade att ett utlämnande av en kreditupplysning till annan än den som har ett legitimt behov av uppgiften utgör en otillbörlig kränkning av den enskildes personliga integritet. Det hade visserligen inte varit fråga om uppgifter som normalt är att anse som särskilt känsliga och den skada som uppstått ansågs inte som särskilt allvarlig. Det fick däremot anses försvårande att det funnits en risk för att de aktuella uppgifterna skulle spridas vidare och offentliggöras. Vidare var antalet kreditupplysningar förhållandevis stort. Straffvärdet för brottet motsvarade enligt tingsrätten ett måttligt bötesstraff.

Vid bestämmandet av företagsbotens storlek prövade tingsrätten ett antal omständigheter som Bisnode ansett ska beaktas i förmildrande riktning.

Tingsrätten har inte i förmildrande riktning beaktat att det enligt 9 § kreditupplysningslagen föreligger en presumtion för utlämnande av uppgifter. Däremot anser tingsrätten att svårheten av graden av åsidosättandet av Bisnodes skyldigheter i viss mån påverkas av att det inte funnits närmare riktlinjer i lag, förarbeten eller från Datainspektionen om hur och i vilka situationer en legitimitetskontroll ska göras.

Bisnode hävdade vidare att det för kreditupplysningsbranschen efter lagändringen i kreditupplysningslagen år 2011 fanns en befogad anledning att tro att

en domstol vid en laglighetsprövning skulle komma till slutsatsen att grundlagen inte ger stöd för kravet på legitimt behov och straff som kan bli aktuellt. Efter en redovisning av det aktuella lagstiftningsärendet uttalar tingsrätten att det måste ha stått klart för Bisnode att ett utlämnande av personupplysningar från dem enligt lag krävde att det fanns ett legitimt behov hos beställaren. De brister som Bisnode haft i sina rutiner kan enligt tingsrätten inte härledas till att det inom kreditupplysningsbranschen förelegat en ovisshet om domstolarnas syn på lagstiftningens överensstämmelse med grundlagen. Det fanns därför inte något utrymme för att ta hänsyn till detta vid bestämmande av företagsbotens belopp.

Tingsrätten fortsatte enligt följande.

Härefter kan konstateras att bestämmelsen i 36 kap. 9 § brottsbalken inte heller ger utrymme för att vid bestämmandet av företagsbotens storlek ta hänsyn till de åtgärder som Bisnode vidtagit efter utlämnandet av de aktuella personupplysningarna.

Det bör påpekas att det i fråga om brott mot kreditupplysningslagen saknas riktlinjer eller rättspraxis som kan tjäna som utgångspunkt för bedömningen av företagsbotens storlek (jfr området för miljö- och arbetsmiljömål). Den bedömning som tingsrätten har att göra kan därför ske inom en ganska vid beloppsmässig ram.

Även med beaktande av att det, i enlighet med vad som ovan anförts, bedöms föreligga förmildrande omständigheter och med hänsyn taget till att Bisnode inte tidigare har ålagts att betala företagsbot anser tingsrätten vid en sammantagen bedömning att det av åklagaren yrkade beloppet om 100 000 kr är rimligt.

Tingsrätten har sedan prövat om företagsboten ska jämkas. Här konstateras att Bisnode vidtagit åtgärder för att begränsa skadeverkningarna av utlämnandet. En jämkning bör dock enligt tingsrätten inte vara aktuell i en situation där en näringsidkare måste anses ha en skyldighet att agera. Detta gäller Bisnodes borttagande av den notering som registrerats i kreditupplysningsregistret. Bisnode var också i kontakt med beställaren med krav på att uppgifterna inte fick användas utan skulle gallras. Även om någon sådan skyldighet inte framkommer uttryckligen av lagstiftningen ansåg tingsrätten inte att denna omständighet väge tillräckligt tungt för att utgöra skäl för jämkning.

Bisnode hade vidare framhållit att bolaget bistått polisen med allt material som efterfrågats. Tingsrätten konstaterar att det i denna del inte varit fråga om att begränsa skadeverkningarna av brottet eller om ett frivilligt angivande. Enligt tingsrätten ska det inte påverka företagsbotens storlek om yrkandet medges eller bestrids.

Bisnode hade slutligen anført att bolaget erbjudit kompensation till dem som krävt ersättning för utlämnandet. Tingsrätten konstaterade att kompensation inte hade erbjudits samtliga som drabbats och att det inte heller skett på eget

initiativ utan först när krav riktats mot dem. Inte heller detta utgjorde enligt tingsrätten ett tillräckligt tungt vägande skäl för jämkning.

Tingsrätten fann inte skäl att jämka företagsboten som således bestämdes till 100 000 kronor.

Hovrättens dom

Efter att Bisnode överklagat tingsrättens dom och yrkat att företagsboten skulle sättas ned fastställde hovrätten tingsrättens dom.

Hovrätten konstaterade att Bisnode åberopat samma bevisning som i tingsrätten och att hovrätten inte gjorde någon annan bedömning än tingsrätten när det gällde företagsbotens storlek.

Överklagandet till Högsta domstolen

Bisnode har överklagat hovrättens dom och yrkat att Högsta domstolen, med ändring av hovrättens dom, bestämmer företagsboten till ett lägre belopp.

Bisnode gör i Högsta domstolen gällande samma grunder och sakomständigheter som redovisats i inlagor till tingsrätten och hovrätten.

När det gäller frågan om prövningstillstånd hävdar Bisnode att det är av vikt för ledning av rättstillämpningen att Högsta domstolen prövar överklagandet. Enligt Bisnode saknas vägledande uttalanden från Högsta domstolen när det gäller storleken på företagsboten. Bisnode uppger att även Åklagarmyndigheten synes efterfråga prejudikat på området och hänvisar till myndighetens dokument "Prioriterade prejudikatfrågor 2016".

Grunder

Kort om kreditupplysningslagen

Kreditupplysningslagen trädde i kraft den 1 juli 1974. Syftet med lagstiftningen var i första hand att undanröja riskerna för att kreditupplysningsverksamheten skulle medföra otillbörligt intrång i de kreditsökandes personliga integritet. Hänsyn togs också till kreditgivarnas intresse av en effektivt fungerande kreditupplysningsverksamhet. Lagen innebar att kreditupplysningsverksamhet endast fick bedrivas av den som har fått särskilt tillstånd. Vidare begränsades kreditupplysningsföretagens rätt att samla in, lagra och lämna ut information, bland annat avseende information av ömtålig natur. För att ytterligare stärka integritetsskyddet infördes en bestämmelse om till vem en kreditupplysning om en privatperson får lämnas. Lagen kom också att innehålla bestämmelser om straff och skadestånd (se prop. 1973:155, s. 1 f.).

Av 3 § första stycket kreditupplysningslagen framgår att kreditupplysningsverksamhet får bedrivas endast efter tillstånd av Datainspektionen. Enligt 4 §

första stycket får sådant tillstånd meddelas endast om verksamheten kan antas bli bedriven på ett sakkunnigt och omdömesgillt sätt.

Enligt 9 § första stycket kreditupplysningslagen får kreditupplysningar om fysiska personer som inte är näringsidkare inte lämnas ut, om det finns anledning att anta att upplysningen kommer att användas av någon annan än den som på grund av ett ingånget eller ifrågasatt kreditavtal eller av någon liknande anledning har behov av upplysningen. I förarbetena till bestämmelsen uttalas att även sådana uppgifter som belyser en persons ekonomiska ställning av många torde upplevas som mycket ömtåliga. Vidare underströks att det i många fall torde vara av stor betydelse för den enskilde att kreditupplysning om honom eller henne endast lämnas till sådana som har ett legitimt behov av upplysningen. Om någon annan får del av upplysningen måste detta ofta uppfattas som en integritetskränkning, även om de uppgifter som innefattas i upplysningen är av förhållandevis banal karaktär. Som exempel nämns att den enskilde med fog måste kunna känna sig kränkt, om kreditupplysning lämnas till någon som begär upplysning av ren nyfikenhet, t.ex. en granne. Vidare uttalades följande (se a.prop., s. 89 och 104 f.).

Enligt min mening kan man inte i lagen ställa upp en regel som på ett uttömmande sätt anger i vilka fall en beställare skall anses ha ett legitimt behov av en kreditupplysning. Det är emellertid uppenbart att hit bör hänföras fall då beställaren behöver kreditupplysningen för kreditbedömning eller kreditbevakning. I övrigt bör det, som utredningen har framhållit, i princip krävas att det mellan den enskilde och beställaren föreligger eller förbereds ett avtal eller annat rättsförhållande som nödvändiggör en riskbedömning av ekonomisk art. Detta kan vara fallet i t.ex. borgens-, anställnings- eller hyressammanhang.

I likhet med utredningen anser jag att man av praktiska skäl inte kan ställa upp något strängt krav, när det gäller frågan i vilken omfattning kreditupplysningsföretagen skall vara skyldiga att kontrollera en beställares legitima behov av en kreditupplysning. Onekligen skulle kreditupplysningsverksamhetens effektivitet reduceras betänkligt, om företagen skulle vara tvingade att ingående pröva varje beställare. Det bör emellertid krävas att kreditupplysningsföretagen rutinemässigt infordrar uppgift om för vilket ändamål kreditupplysning begärs. Är beställaren inte tidigare känd för kreditupplysningsföretaget, är det befogat att iaktta särskild försiktighet. Detsamma gäller vid beställning av massuppgifter eller selekterade uppgifter. Om det finns anledning misstänka att den som beställer en personupplysning kommer att använda den för något obehörigt ändamål, bör kreditupplysningsföretaget kontrollera beställarens uppgifter närmare och, om misstankarna kvarstår, vägra att lämna ut upplysningen.

Enligt 19 § första stycket 2 kreditupplysningslagen döms den som uppsåtligen eller av oaktsamhet bryter mot 9 § till böter eller fängelse i högst ett år.

Bestämmande av företagsbots storlek

Enligt 36 kap. 8 § brottsbalken ska företagsbot fastställas till lägst fem tusen kronor och högst tio miljoner kronor. Av 36 kap. 9 § första stycket framgår att när storleken av företagsbot bestäms ska, med beaktande av straffskalan för

brottet, särskild hänsyn tas till den skada eller fara som brottsligheten inneburit samt till brottslighetens omfattning och förhållande till näringsverksamheten. I paragrafens andra stycke stadgas att skälig hänsyn också ska tas till om näringsidkaren tidigare ålagts att betala företagsbot.

I NJA 2014 s. 139 I-IV prövade Högsta domstolen fyra fall i vilka den centrala frågan gällde bestämmande av storleken av företagsbot. Tre av målen gällde arbetsmiljöbrott. Högsta domstolen fann att Åklagarmyndighetens (Riksenheten för miljö- och arbetsmiljömåls) riktlinjer avseende belopp och straffmätning vid miljö- och arbetsmiljöbrott borde kunna vara en utgångspunkt för bedömningen av företagsbotens belopp i dessa mål. Det sista målet (III) gällde brott mot livsmedelslagen (2006:804). Högsta domstolen konstaterade att brott mot den lagen inte fanns med i Åklagarmyndighetens riktlinjer. Trots detta ansåg Högsta domstolen att riktlinjerna ändå kunde vara av visst intresse när det gällde nivån på företagsboten, både vid brott mot livsmedelslagen och vid andra brott. Detta angavs hänga samman med att överträdelser som får bedömas som lika allvarliga i princip bör medföra lika hög företagsbot, oavsett vilken lagstiftning som det har brutits mot i näringsverksamheten.

I NJA 2014 s. 139 I konstaterade Högsta domstolen att någon närmare kommentar till hur brottets straffskala ska beaktas vid bestämmande av företagsbotens storlek inte lämnas i förarbetena. Så mycket torde dock stå klart att lagstiftaren avsett att uttrycka att det är av betydelse hur pass allvarligt det aktuella brottet är. Högsta domstolen uttalar vidare att fall i vilka en skada rent faktiskt har inträffat generellt sett är att bedöma som allvarligare än fall där endast en fara för skada har funnits. Mot denna bakgrund anser Högsta domstolen att det inte kan ha varit lagstiftarens avsikt att straffskalan för den aktuella brottstypen ska vara den enda måttstocken för beaktandet av det begångna brottets svårhet. Det måste också, så långt det är möjligt, bedömas vilket konkret straffvärde som brottet har haft (p. 12-14).

Högsta domstolen konstaterar att i det förarbetena anges att den skada eller fara som brottsligheten har inneburit ska vara grundläggande för bestämmande av boten. Samtidigt framhålls att utmätandet av företagsboten bör vara verksamhetsrelaterat snarare än personrelaterat. Subjektiva förhållanden, som att gärningen har begåtts uppsåtligen, bör ges en mindre framträdande betydelse till förmån för mer objektiva faktorer. Högsta domstolen pekar på att skadan i ett enskilt fall kan vara förhållandevis lindrig, samtidigt som faran för en betydligt allvarligare skada har varit påtaglig. I sådana fall finns det enligt Högsta domstolen anledning att vid bedömningen mera beakta graden av fara än den skada som faktiskt har inträffat. Med graden av fara förstås då både hur stor risk det har funnits för att en skada skulle inträffa och hur pass allvarlig skadan hade kunnat bli (p. 15-16).

När det gäller brottslighetens omfattning och dess förhållande till näringsverksamheten uttalar Högsta domstolen, med utgångspunkt i förarbetsuttalanden, att omfattningen i princip ska bedömas oberoende av företagets storlek. Däremot är det ofta så att en smärre normavvikelse i ett stort företag naturligen medför att brottsligheten kan få större omfattning än en motsvarande avvikelse i ett litet företag. Vad gäller brottslighetens förhållande till näringsverksamheten bör hänsyn tas till i vad mån näringsidkaren kan klandras för den aktuella brottsligheten. I detta sammanhang kan graden av åsidosättande av näringsidkarens skyldigheter också ha betydelse. Exempelvis torde det bedömas som försvårande om det har skett uppenbara åsidosättanden av säkerhetsföreskrifter i en särskilt riskfylld verksamhet. Vidare bör hänsyn tas till gärningsmannens ställning i företaget (p. 18-19). Högsta domstolen har vid bestämmande av företagsboten storlek i de fyra enskilda fallen vägt in om den verksamhet inom vilken brotten begicks utgjort en central del av bolagens verksamhet (rättsfall I p. 56, II p. 10, III p. 10 och IV p. 13).

Högsta domstolen konstaterade också att en tidigare ålagd företagsbot endast ska beaktas i försvårande riktning. Att sätta en företagsbot lägre än som annars hade bort ske med argumentet, att näringsidkaren inte tidigare har ålagts företagsbot, bör inte komma i fråga (rättsfall I p. 20).

Schematiskt kan de omständigheter som Högsta domstolen beaktade när företagsbotens storlek bestämdes i de tre målen gällande arbetsmiljöbrott beskrivas på följande sätt.

(I) 400 000 kronor. Omedveten oaktsamhet, brott av normalgraden, straffvärde motsvarande ett "tämligen högt bötesstraff", skador av normalgraden, risk för allvarligare skador, person i ledande ställning gett uppdrag att utföra arbetsuppgiften, arbetet inte central del i näringsverksamheten, ej tillräcklig information om arbetet och riskerna, otillräcklig skyddsutrustning.

(II) 600 000 kronor. Omedveten oaktsamhet, brott av normalgraden, straffvärde motsvarande ett "högt bötesstraff", skador av normalgraden, risk för allvarligare skador, livsfarligt arbetsmoment, ansvaret för brottet hos företagsledningen, arbetet huvudverksamheten i bolaget, arbetsmiljöarbetet eftersatt, sommarvikarie som skadats.

(IV) 300 000 kronor. Omedveten oaktsamhet, brott av normalgraden, straffvärde motsvarande ett "tämligen högt bötesstraff", skador av normalgraden, risk för allvarligare skador, ansvaret för brottet hos företagsledningen, arbetet del av huvudverksamheten i bolaget, arbetsmiljöarbetet eftersatt, medvetet satt säkerhetsbestämmelse åt sidan.

Motsvarande schematiska beskrivning av omständigheterna i målet om brott mot livsmedelslagen ser ut på följande sätt.

(III) 100 000 kronor. Straffvärde motsvarande ett ”medelhögt bötesstraff”, ingen skadats eller blivit sjuk, inte obetydlig fara för skada eller sjukdom, uppsåtligt brott, person som drivit näringsverksamheten begått brottet, avsett central del i näringsverksamheten, pågått under viss tid och varit förhållandevis omfattande, i huvudsak ekonomiskt motiv.

I Riksenheten för miljö- och arbetsmiljömåls riktlinjer avseende belopp och straffmätning vid miljö- och arbetsmiljöbrott anges beträffande vissa brott riktlinjer både när det gäller företagsboten och det personliga ansvaret. Detta gäller bland annat brott och förseelser mot områdesskydd. Här synes en gärning på vilken ska följa en företagsbot på 100 000 kronor när det gäller det personliga ansvaret ungefärligen motsvaras av 60 – 100 dagsböter (riktlinjerna bifogas).

Ekobrottsmyndigheten har i augusti 2014 utfärdat promemorian ”Företagsbotens storlek i ekomål och vissa handläggningsråd” (Ekobrottsmyndigheten, Aktuella rättsfrågor ARF 2014:4, promemorian bifogas). Syftet är att stödja åklagarna i arbetet med att bedöma om det finns förutsättningar för att yrka företagsbot och att främja en rättssäker och enhetlig tillämpning av lagen. I promemorian konstaterades att en beräkningsgrund som tidigare använts vid fastställandet av företagsbotens storlek var tio procent av omsättningen. Beräkningssättet angavs sakna stöd i lagtext och förarbeten. Det fanns därför skäl att se över grunderna för beräkningen av boten. Enligt promemorian ska brottets straffvärde utgöra ny grund för beräkningen av företagsboten vid ekonomisk brottslighet. I tabellen med riktvärden för företagsbotens storlek anges att företagsboten när straffvärdet motsvarar böter ligger i intervallet 5 000 – 100 000 kronor. För ett straffvärde motsvarande en månads fängelse anges som riktvärde för botens storlek 100 000 – 300 000 kronor. Det understryks att företagsbotens storlek ska bestämmas utifrån omständigheterna i det enskilda fallet och att riktvärdena därför ska ses just som riktvärden.

Riksåklagaren överklagade den 21 juli i år en hovrättsdom avseende företagsbot. Hovrätten hade eftergett företagsboten för ett aktiebolag med hänvisning till att bolagets ägare och företrädare dömts för bokföringsbrott och försvårande av skattekontroll till villkorlig dom och dagsböter. Riksåklagaren yrkar att aktiebolaget ska åläggas företagsbot med 100 000 kronor. Högsta domstolen har ännu inte beslutat i frågan om prövningstillstånd. Om prövningstillstånd meddelas kan frågan om företagsbotens storlek komma att prövas av Högsta domstolen.

Min bedömning

Enligt 36 kap. 9 § första stycket ska när storleken av företagsbot bestäms, med beaktande av straffskalan för brottet, särskild hänsyn tas till den skada eller

fara som brottsligheten inneburit samt till brottslighetens omfattning och förhållande till näringsverksamheten.

Högsta domstolen har i NJA 2014 s. 139 I-IV uttalat att straffskalan för den aktuella brottstypen inte är den enda måttstocken för beaktandet av det begångna brottets svårhet, utan det måste också bedömas vilket konkret straffvärde som brottet har haft. Vidare uttalas att överträdelser som får bedömas som lika allvarliga i princip bör medföra lika hög företagsbot, oavsett vilken lagstiftning som det har brutits mot i näringsverksamheten.

Det brott som ligger till grund för företagsboten i det nu aktuella fallet är brott mot kreditupplysningslagen. Straffskalan innefattar böter eller fängelse i högst ett år. Brottet är av helt annat slag och medför helt andra skadeverkningar än de brott som var aktuella i NJA 2014 s. 139 I-IV. Som framgått i det föregående är huvudsyftet med kreditupplysningslagen att se till att kreditupplysningsverksamheten inte medför otillbörligt intrång i de kreditsökandes personliga integritet. Kreditupplysningsverksamhet får därför inte bedrivas av vem som helst, utan det krävs särskilt tillstånd. Vidare får kreditupplysningar om fysiska personer som inte är näringsidkare inte lämnas ut, om det finns anledning att anta att upplysningen kommer att användas av någon annan än den som på grund av ett ingånget eller ifrågasatt kreditavtal eller av någon liknande anledning har behov av upplysningen. Den som begär att kreditupplysning lämnas ska därför ha ett legitimt behov av upplysningen. I förarbetena uttalades att det bör krävas att kreditupplysningsföretagen rutinmässigt inforrdar uppgift om för vilket ändamål kreditupplysning begärs. Är beställaren inte tidigare känd för kreditupplysningsföretaget, är det befogat att iaktta särskild försiktighet. Detsamma gäller vid beställning av massuppgifter eller selekterade uppgifter.

I det nu aktuella fallet har Bisnode mottagit en begäran om utlämnande av ett stort antal (400) kreditupplysningar avseende privatpersoner från en ny kund/beställare. Det har därför, i enlighet med vad som anges i de redovisade förarbetsuttalandena, funnits skäl för Bisnode att iaktta särskild försiktighet. Bisnode lämnade ut kreditupplysningarna till beställaren som inte hade legitimt behov av dem. Kreditupplysningarna skulle användas som underlag vid en journalistisk granskning. Bisnode hade inte förvissat sig om att beställaren hade grundläggande kunskaper om i vilka situationer det föreligger legitimt behov och inte heller kontrollerat att beställaren i sin verksamhet kunde antas ha legitimt behov av kreditupplysningar. Bisnode hade över huvud taget inte hämtat in uppgift om för vilket ändamål kreditupplysningen begärdes, detta trots att det av förarbetsuttalanden framgår att så bör ske rutinmässigt. Till detta kommer att det med hänsyn till beställarens verksamhetsbeskrivning, som kontrollerats av Bisnode, fanns anledning att misstänka att beställaren inte hade ett legitimt behov av upplysningarna. Bisnode har inte haft någon lathund eller närmare riktlinjer för hur anställda skulle kontrollera det legitima behovet hos kunder vid beställningar från databasen.

Vid bestämmande av företagsbotens storlek bör först konstateras att fråga är om ett brott begånget av oaktsamhet. Med hänsyn bland annat till mängden lämnade kreditupplysningar anser jag att brottets straffvärde är högre än vad som motsvarar det måttliga bötesstraff som tingsrätten och hovrätten funnit. I vart fall bör straffvärdet motsvara ett medelhögt bötesstraff.

Att lämna ut kreditupplysningar som avser privatpersoner till den som inte har ett legitimt behov innebär en kränkning av den enskildes personliga integritet. Skadan vid brott mot 9 § kreditupplysningslagen utgörs således av en integritetskränkning. Som uttalas i förarbetena till kreditupplysningslagen är det av stor betydelse för den enskilde att kreditupplysning om honom eller henne endast lämnas till sådana som har ett legitimt behov av upplysningen, även om de uppgifter som upplysningen avser inte är av särskilt känslig natur. I det nu aktuella fallet var skälet till beställningen av det stora antalet kreditupplysningar att dessa skulle användas som underlag vid en journalistisk granskning. Det förhållandet måste enligt min mening innebära dels att integritetskränkningen varit allvarligare än annars, dels att det funnits en klar risk för att uppgifterna skulle spridas vidare eller offentliggöras. Det har således funnits risk för att skadan skulle bli större än vad som blev fallet.

Den anställde som ombesörjt själva utlämnandet av kreditupplysningarna har inte haft något särskilt ansvar eller en ledande ställning i Bisnode. I målet är emellertid utrett att det hos Bisnode inte funnits några fungerande rutiner för utlämnande av kreditupplysningar. Det har inte funnits någon lathund eller närmare riktlinjer för hur anställda skulle kontrollera om beställarna haft ett legitimt behov av de integritetskänsliga kreditupplysningarna. För denna brist ansvarar Bisnodes ledning och avsaknaden av rutiner får anses särskilt anmärkningsvärd och allvarlig eftersom den dels avsett en central del av Bisnodes näringsverksamhet, dels avsett en verksamhet som enligt lag kräver tillstånd. Som framgått i det föregående är en förutsättning för att anförtro ett företag ansvaret att lämna kreditupplysningar att verksamheten kan antas komma att bedrivas på ett sakkunnigt och omdömesgillt sätt.

De redovisade omständigheterna är enligt min mening sådana att företagsbotens storlek bör bestämmas till det belopp som hovrätten kommit fram till, dvs. 100 000 kronor. Jag delar också hovrättens uppfattning att det inte finns förutsättningar att jämka företagsboten.

Frågan om prövningstillstånd

Prövningstillstånd får enligt 54 kap. 10 § första stycket 1 rättegångsbalken meddelas om det är av vikt för ledning av rättstillämpningen att överklagandet prövas av Högsta domstolen (prejudikatdispens). För att bevilja prövning enligt denna punkt krävs alltså att ett avgörande av Högsta domstolen blir av generell betydelse för bedömningen av framtida mål som innehåller liknande frågeställ-

ningar. Den enskildes intresse av att få till stånd en prövning i Högsta domstolen kan alltså inte föranleda prövningstillstånd på denna grund (se Fitger m.fl., Rättegångsbalken [version april 2016, Zeteo], kommentaren till 54 kap 10 §).

Som framgått i det föregående anser jag att företagsbotens storlek bör bestämmas till det belopp som hovrätten kommit fram till, dvs. 100 000 kronor. Jag delar också hovrättens uppfattning att det inte finns förutsättningar att jämka företagsboten. Bisnode hävdar att det saknas vägledande uttalanden från Högsta domstolen när det gäller den första av dessa frågor, dvs. storleken på företagsboten.

Som framgått i det föregående har Högsta domstolen i NJA 2014 s. 139 I-IV prövat fyra mål som primärt gällde frågan om företagsbotens storlek. Tre av målen gällde arbetsmiljöbrott och det fjärde brott mot livsmedelslagen. Högsta domstolen fann att Åklagarmyndighetens riktlinjer avseende belopp och straffmätning vid miljö- och arbetsmiljöbrott borde kunna vara en utgångspunkt för den bedömning av företagsbotens belopp i de mål om arbetsmiljöbrott som Högsta domstolen avgjorde. Riktlinjerna ansågs kunna vara av visst intresse också vid brott mot livsmedelslagen och vid andra brott, eftersom överträdelser som bedöms som lika allvarliga i princip bör medföra lika hög företagsbot, oavsett vilken lagstiftning som det har brutits mot i näringsverksamheten. I rättsfallen gör Högsta domstolen även i övrigt en rad generella vägledande uttalanden om vilka omständigheter som är av betydelse vid bestämmande av företagsbotens storlek.

Bisnode uppger att även Åklagarmyndigheten synes efterfråga vägledande uttalanden från Högsta domstolen när det gäller bestämmande av storleken på företagsboten. Därvid hänvisas till Åklagarmyndighetens dokument ”Prioriterade prejudikatfrågor 2016”.

I samband med arbetet med Åklagarmyndighetens verksamhetsplan tas årligen fram en sammanställning över rättsfrågor som har bedömts som intressanta att få prövade i Högsta domstolen. Denna lista över prioriterade prejudikatfrågor tas fram av riksåklagaren i samverkan med utvecklingscentrumen och Ekobrottsmyndigheten.

I 2016 års lista över prioriterade prejudikatfrågor har under rubriken ”Områden där praxis saknas” angivits att vägledning behövs när det gäller beräkningen av storleken på företagsbot i ekomål. Fram till och med 2012 års lista angavs att det saknades vägledande praxis om tillämpningen av bestämmelserna om företagsbot och då bl.a. om hur och till vilka belopp företagsboten ska bestämmas. Detta gällde generellt, oavsett måltyp, för bestämmande av storleken på boten. I 2013 års lista fanns frågan fortfarande kvar, dock med tillägget att Högsta domstolen under 2012 hade meddelat prövningstillstånd i ett antal mål som främst gällde frågan om beräkningen av beloppet. Efter Högsta domstolens

uttalanden i NJA 2014 s. 139 I-IV bedömde riksåklagaren att det fanns tillräcklig vägledning när det gäller frågan om bestämmande av företagsbotens storlek. Frågan togs därför inte upp i 2014 års lista över prioriterade prejudikatfrågor.

Som framgått i det föregående utfärdade Ekobrottsmyndigheten i augusti 2014 promemorian "Företagsbotens storlek i ekomål och vissa handläggningsråd". (Ekobrottsmyndigheten, Aktuella rättsfrågor ARF 2014:4). Promemorian för-
anleddes av att den beräkningsgrund som tidigare använts vid fastställandet av företagsbotens storlek, tio procent av omsättningen, saknade stöd i lagtext och förarbeten. Vidare hade Ekobrottsmyndigheten i sin tillsynsverksamhet funnit att det fanns ett betydande utrymme för att i väsentligt fler fall än tidigare föra talan om företagsbot. Enligt promemorian ska brottets straffvärde utgöra ny grund för beräkningen av företagsbotens storlek vid ekonomisk brottslighet. I promemorian beaktades Högsta domstolens uttalanden i NJA 2014 s. 139 I-IV. Ekobrottsmyndigheten handlägger samtliga mål om brott mot bland annat 11 kap. brottsbalken och skattebrottslagen (1971:69). Utredning och lagföring av dessa brottstyper ställer till viss del andra krav än när det gäller många andra brottstyper. Det är fråga om stora volymer ärenden. Det var mot den nu angivna bakgrunden som frågan om bestämmande av företagsbotens storlek i mål om ekonomisk brottslighet kom att tas med i 2015 års lista över prioriterade prejudikatfrågor. Riksåklagaren anser således att det inte finns något generellt behov av vägledande uttalanden från Högsta domstolen när det gäller bestämmande av företagsbotens storlek.

Av Åklagarmyndighetens statistik framgår att under tiden den 1 juli 2012 – 30 oktober 2016 har sex ärenden registrerats som avser brott mot 19 § första stycket 2 kreditupplysningslagen. Det nu aktuella fallet är det enda ärende där talan om företagsbot väckts. I övrigt har åtal väckts i ett fall, förundersökningen lagts ned i två fall och förundersökning inte inletts i ett fall. I det sjätte fallet har förundersökningsledningen överlämnats till polisen.

Antalet ärenden om den i målen aktuella typen av brott mot kreditupplysningslagen är således mycket litet. Åtal har väckts i endast ett av de ärenden som registrerats sedan halvårsskiftet 2012. Talan om företagsbot har inte förts i något annat fall än det nu aktuella. Det finns därför enligt min mening inte skäl att pröva Bisnodes överklagande för att få vägledning beträffande hur företagsbotens storlek ska bestämmas just när det gäller brott mot kreditupplysningslagen.

Slutligen bör nämnas att Utredningen om vissa frågor om företagsbot alldeles nyligen överlämnade betänkandet En översyn av lagstiftningen om företagsbot (SOU 2016:82) till regeringen. I betänkandet förordas att företagsboten även fortsättningsvis ska kategoriseras som särskild rättsverkan av brott. Vidare föreslås att företagsbotens tillämpningsområde ska utvidgas i vissa avseenden. När det gäller frågan om företagsbotens storlek föreslår utredningen att maxi-

mibeloppet ska höjas från 10 till 100 miljoner kronor. Vidare föreslås att grunderna för att bestämma företagsbotens storlek ska ändras. Utredningen föreslår att det i lagtexten ska anges att företagsboten ska bestämmas med utgångspunkt i brottslighetens straffvärde. Vidare föreslås att faktorerna ”den skada eller fara som brottsligheten har inneburit” och ”brottslighetens omfattning” som finns med i nuvarande lagtext ska utmönstras, eftersom de anses väsentligen ligga inom ramen för bedömningen av straffvärdet. Utredningen anser däremot att skada eller fara för liv, hälsa eller miljö särskilt bör pekas ut i lagtexten. Enligt den föreslagna lagtexten ska, liksom i dag, särskild hänsyn tas till brottslighetens förhållande till verksamheten. Lagändringarna föreslås träda i kraft den 1 juli 2018.

Mot bakgrund av det sagda anser jag att en prövning av det aktuella målet i Högsta domstolen inte skulle vara av vikt för ledning av rättstillämpningen. Jag avstyrker prövningstillstånd.

Bevisning

Jag ber att få återkomma med bevisuppgift för det fall Högsta domstolen skulle komma att meddela prövningstillstånd i målet.

Kerstin Skarp

Lars Persson

Bilagor:

Riksenheten för miljö- och arbetsmiljömål. Riktlinjer avseende belopp och straffmätning vid miljö- och arbetsmiljöbrott, juni 2016
Ekobrottsmyndighetens promemoria ”Företagsbotens storlek i ekomål och vissa handläggningsråd”, Aktuella rättsfrågor ARF 2014:4

Kopia till:

Utvecklingscentrum Malmö
Södertörns åklagarkammare i Stockholm (AM-32053-14)
Ekobrottsmyndigheten, Huvudkontoret, Rättsenheten